

Innanför gränsen men utan rättigheter

- En kritisk diskursanalys av debatten kring papperslösas rätt till vård

Abstract

The aim of this study has been to critically analyze the political debate surrounding undocumented migrant's legal rights to healthcare in Sweden. An estimate of 10 000-50 000 undocumented migrants are thought to reside in Sweden. Even though these people contribute to society by supporting Swedish infrastructure with work far below minimum wage, they're granted very few rights. The United Nations and several other organizations have criticized Sweden for being in violation of the convention of human rights in its treatment of undocumented migrants. On the 1 of July 2013 undocumented migrants were granted the same legal rights to healthcare as asylum seekers. Using the methods of linguistics professor Norman Fairclough I analyzed two of the major debates on this subject that's taken place in parliament. Through my analysis I shed light upon how the political discourses surrounding the subject has changed within parliament in later years. I also clarify how arguments that seek to justify not giving healthcare to undocumented migrants are formed in discursive manners. The most evident results found have been a change in the way government politicians perceive undocumented migrants and the justification of not giving healthcare to this group on the basis that they're illegal.

Nyckelord: Undocumented migrants, Irregular migrants, Migrants rights, Healthcare, Critical discourse analysis, Norman Fairclough, Papperslösa, Tillståndslösa, Illegala utlänningar, Illegla invandrare, Mänskliga rättigheter, Kritisk diskursanalys, Sjukvård

Antal ord: 9997

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Bakgrund	1
1.2	Problemformulering	1
1.3	Syfte och frågeställning.....	2
1.4	Disposition	2
2	Att vara papperslös i Sverige	4
2.1	Papperslös på arbetsmarknaden	4
2.2	Papperslös på bostadsmarknaden	5
2.3	Hälsa och vård.....	5
3	Relaterad forskning	7
3.1	Rätten till rättigheter.....	7
3.2	Statens förhållningssätt till icke-medborgare.....	8
4	Urval och material	10
4.1	Urval.....	10
4.2	Material	10
5	Kritisk diskursanalys som teori och metod	12
5.1	Diskursanalysens teoretiska grundantaganden.....	12
5.2	Faircloughs kritiska diskursanalys	13
5.3	Faircloughs syn på makt.....	14
5.4	Analytiska begrepp.....	15
5.5	Faircloughs tredimensionella modell som metod.....	15
5.5.1	Text.....	16
5.5.2	Diskursiv praktik	16
5.5.3	Social praktik.....	16
6	Resultat och analys	18
6.1	Urskiljbara diskurser	18
6.1.1	Papperslösa som offer	19
6.1.2	Illegala och kriminella.....	20
6.1.3	Barn är en särställd grupp.....	21
6.1.4	Allas rätt till bästa möjliga vård	22
6.1.5	Rättssäkerhet i vården	23

6.2	Diskursanalytiska slutsatser	24
6.3	Den sociala praktiken	27
7	Slutdiskussion.....	30
8	Referenslista	31

1 Inledning

Jag bor i Malmö, i Malmö kan man på de flesta håll i staden köpa en falafel för 20 kr. Vill du tvätta bilen så kan du göra det för 99 kr, du kommer till och med få den polerad på köpet. Tanken ”hur kan det vara så billigt?” har säkert slagit de flesta malmöbor någon gång, den har i alla fall slagit mig. Jag fick svaret på frågan i en radiodokumentär sänd i programmet Konflikt. Svaret är att personen som lagar falafeln och putsar bilen i de allra flesta fall har en lön som ligger långt under minimilönen. Många av dessa människor är papperslösa (Konflikt P1).

1.1 Bakgrund

Europa har sedan andra halvan av 1900-talet och framåt varit föremål för invandring. Delvis arbetskraftsinvandring men även för människor som tvingas undfly konflikthärddar och förföljelse. Senaste åren har vi sett stora flyktingströmmar i den arabiska vårens efterdyningar. Livet som flykting i Europa är långt ifrån idylliskt. I och med att det finns extremt få lagliga vägar in i Europa för flyktingar, så innebär detta att många av dessa blir marginaliserade och förklarade illegala redan vid inträdet. För många innebär denna tillvaro ett liv där man som papperslös i Europa känner sig tvungen att hålla sig gömd med en ständig rädsla inför myndigheter och risk för deportering. Alltså att leva i en tillvaro man som individ inte kan påverka.

Det finns ett antal organisationer i Sverige som engagerar sig i papperslösas utsatta situation i det svenska samhället, Läkare utan Gränser, Asylgrupperna och Ingen illegal är några som kan nämnas. Samhällets och politikernas intresse för de människor som lever som papperslösa i Sverige går dock i vågor. Under 2013 kom det kritiserade REVA-projektet som syftar till att effektivisera avvisnings- och utvisningsbeslut av människor som befinner sig i Sverige utan tillstånd, att återigen väcka intresse för människor som lever som papperslösa i vårt samhälle.

1.2 Problemformulering

Mitt intresse för detta ämne är sprunget ur det problematiska och motsägelsefulla faktum att produktionen av det utsatta tillståndet som papperslös genom lagbeslut

förekommer i ett Sverige som påstår sig värna mänskliga rättigheter och allas lika värde. Bland annat så har FN riktat stark kritik mot Sveriges sätt att behandla papperslösa och har vid flera tillfällen påpekat hur detta strider mot till exempel FN:s barnkonvention. 2007 sammansattes en rapport av FN-rapportören Paul Hunt där svensk lag och praktik kring sjukvård till papperslösa anklagades för att bryta mot de mänskliga rättigheterna (Paul Hunt 2007 s. 20). Sedan 1 juli 2013 har papperslösa dock tillskrivits samma rätt till vård som asylsökande. Detta innebär att papperslösa barn har samma rätt till vård som svenska barn. Lagen kommer dock med reservationen att papperslösa över 18 år endast har rätt till vad man anser vara ”vård som inte kan anstå” (Lag 2013:407).

1.3 Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats kommer vara att klarlägga hur den svenska riksdagsdebatten förhåller sig till frågan om papperslösas rätt till rättigheter, mer bestämt rätten till vård. Jag kommer alltså att undersöka hur politiker debatterar kring varför papperslösa bör eller inte bör tillskrivas rätten till vård. Beslutet om att tillskriva papperslösa samma rätt till vård som asylsökande har utan tvekan utgjort den största förändringen i debatten kring papperslösa på senare år. Av denna enkla anledning har jag valt att fokusera min undersökning på just debatten kring vård till papperslösa. Jag misstänker att det skett ett paradigmskifte inom svensk politik i denna frågan i och med att papperslösa nu har tillskrivits vård i viss mån, möjligtvis på grund av kritik riktad mot Sverige ifrån det internationella planet.

För att på bästa sätt kunna genomföra min undersökning har jag ställt upp följande frågeställning:

- *Hur rättfärdigas de synsätt som menar att papperslösa inte ska ha rätt till vård?*
- *Går det att skönja en förändring i synsätten kring papperslösas rätt till vård över tid?*

1.4 Disposition

Nu följer ett avsnitt där begreppet ”papperslös” ges en definition och där papperslösas situation i Sverige tas upp. Därefter följer ett kort avsnitt där relaterad forskning på området tas upp, sedan ytterligare ett där den kritiska diskursanalysen som metod och teori redogörs för. Den sista delen i uppsatsen

består av en redogörelse av undersökningens resultat och analysen av detta, samt slutsatserna som dragits utifrån den givna frågeställningen.

2 Att vara papperslös i Sverige

Ordet ”papperslös” kommer ursprungligen ifrån franskans ”sans papier” och syftar till att beskriva en person som lever permanent i Sverige utan tillstånd. Det ska inte förväxlas med betäckningarna ”asylsökande” eller ”gömd flykting” då dessa avser personer som gjort en ansökan om asyl, respektive människor som fått avslag på sin asylansökan men ändå lever kvar i landet som gömda. Att vara papperslös innebär att man av olika anledningar inte har ansökt om asyl överhuvudtaget men ändå lever och verkar i Sverige (Socialrapport 2010 s. 269, 270).

I dagsläget är informationen kring den heterogena grupp som lever som papperslösa i Sverige mycket sparsam. Detta är föga förvånande i och med att det rör sig om en grupp som ofta på grund av rädsla för straff och deportation undviker kontakt med myndigheter. Inom EU beräknas det idag finnas 2-8 miljoner människor som kan klassificeras som papperslösa. I Sverige beräknas siffrorna variera mellan allt ifrån 10 000 och 50 000. Information om antalet papperslösa i Sverige tillhandahålls främst av polisen och andra myndigheter, forskare och journalister, men består i bästa fall av kvalificerade gissningar och osäkra uppskattningar (Socialrapport 2010 s. 268).

Som nämnts ovan så har Sverige kritiserats av FN för sin bristande behandling av papperslösa människor. Samma år som Paul Hunts rapport kom ut publicerade organisationen Platform for International Cooperation on Undocumented Migrants (PICUM) rapporten ”*Access to Health Care for Undocumented Migrants 2007*” om papperslösas möjlighet att tillägna sig vård i olika europeiska länder. I denna rapport hamnade Sverige i det absoluta bottenkiktet i Europa (PICUM 2007).

2.1 Papperslös på arbetsmarknaden

År 2010 lät Socialstyrelsen utfärda en rapport där det redogjordes för hur livet som papperslös i Sverige ser ut. I rapporten slogs det fast att tillståndet som papperslös i mångt och mycket präglar alla delar av den papperslösas tillvaro. Till exempel så är papperslösa ofta hänvisade till den informella arbetsmarknaden, den svarta, på grund av sitt juridiska tillstånd. Detta innebär problem i och med att facklig anslutning blir omöjlig, att man hänvisas till underbetalda jobb där lönen

ligger långt under minimilönen, samt att uppsägning ifrån arbetsgivarens sida kan ske på godtyckliga grunder. Det är vanligt att papperslösa ofta får ta underbetalda jobb inom restaurang, städ- eller byggbranschen (Social rapport 2010 s. 268, 270, 275). I en radiodokumentär som sändes i oktober 2013 i programmet Konflikt intervjuades papperslösa arbetare i Malmö om villkoren på deras arbetsplatser. I intervjuerna beskrevs dåliga arbetsförhållanden med löner som varierade mellan 15-30 kr i timmen och ofta uteblev, långa arbetsdagar alla dagar i veckan och att man i regel var tvungen att ha mer än ett jobb för att försörja sig (Konflikt P1).

2.2 Papperslös på bostadsmarknaden

Även att hitta en bostad är problematiskt för dem som lever som papperslös i Sverige, då de inte har möjligheten att köpa sin bostad eller hyra i första hand. Enligt Socialstyrelsens intervjuer med papperslösa är ett delat och trångt boende med en orimligt hög hyra och korta hyreskontrakt snarare regel än undantag för papperslösa och oftast är nätverkande det enda sättet att få tag på en bostad. I en undersökning gjord 2009 med tio barnfamiljer i stockholmsområdet framkom det att alla dessa hade varit tvungna att flytta minst en gång under det gångna året och vissa hade flyttat så mycket som tre gånger. I samband med undersökningen poängterades det också att detta kan ha negativa effekter för till exempel papperslösa barns möjlighet till ett socialt liv. Många papperslösa barn lider enligt Socialstyrelsen av psykiska problem (Social rapport 2010 s. 268, 275, 276).

2.3 Hälsa och vård

Enligt rapporten från 2010 har många papperslösa mycket begränsad tillgång till vård och bland många är hälsotillståndet mycket dåligt (Social rapport 2010 s. 276, 277). Enligt PICUM-rapporten är det få papperslösa som faktiskt söker sig till vården och när man väl gör det är det i akuta nödfall, främst på grund av rädslan för myndigheter. Tidigare så har det främst varit frivilligorganisationer som förmedlat sjukvård till papperslösa (PICUM 2007). Här måste det som sagt poängteras att papperslösa sedan 1 juli 2013 har getts samma lagliga rätt till subventionerad vård som asylsökande (Lag 2013:407).

Kritik har dock riktats mot den nya lagen i det avseende att papperslösa ändå inte får tillgång till den vård som de nu tillskrivits. Bland annat så har organisationen "Läkare i världen" granskat hur lagen följs upp och pekat på att det är uppenbart att det inte gjorts tillräckligt för att lagen ska efterlevas, främst på grund av kunskapsbrist bland sjukvårdspersonal. Organisationen pekar till exempel på fall

där papperslösa ska ha tvingats visa papper på att de är just papperslösa, för att gratis vård ska tilldelas (P4 Kalmar).

3 Relaterad forskning

Fram till 90-talet var forskningen kring det papperslösa tillståndet i stort sett obefintlig i Sverige och tills idag finns det stora luckor i forskningen på området. Detta beror främst på att, som nämnts tidigare, papperslösa tenderar till att hålla sig gömda, samt att papperslösas situation ofta förändras snabbt och kontinuerligt (Socialrapport 2010 s. 271). Det har varit svårt för mig att hitta forskning som specifikt rör papperslösa i Sverige. Jag kommer dock redogöra kort för teorier på två områden som jag anser vara kopplade till mitt ämne. Tanken är att dessa ska komma till användning mina slutsatser då dessa införlivas i den analysmetod jag använder mig av i undersökningen.

3.1 Rätten till rättigheter

Shahram Khosravi, professor i sociologi vid Stockholms universitet, är en av de som har belyst det papperslösa tillståndet i sin forskning och han har själv levt som papperslös i Sverige. I boken "Illegal traveller" diskuterar han gränser, hur nations systemet reglerar människors rörlighet, samt varför det papperslösa tillståndet uppkommer och vilka effekter det har på de som drabbas av det. Han tar bland annat upp det motsägelsefulla faktum att det finns en uppsjö med internationella och europeiska konventioner som ska säkerställa papperslösas rättigheter till sjukvård och skolgång, men att dessa ofta görs oåtkomliga för de människor se de är tänkta att värna (Khosravi 2010 s. 121-123).

Här refererar han till Hannah Arendt som kritiserade FN:s deklaration om de mänskliga rättigheter redan när den kom. Hon hävdade att den var högst orealistisk i det avseende att man bortsåg ifrån alla implementeringsproblem som aktualiserades av konventionen, samt att den definierade "rättigheter" på ett felaktigt vis. Arendt pekade på att när deklarationen om de mänskliga rättigheterna nedtecknades, så skapades det inga institutioner som kunde upprätthålla denna. Fokus låg nämligen på att de mänskliga rättigheterna helt enkelt är något som varje person bär med sig var man än befinner sig. Det blev snabbt uppenbart att personer som saknade medborgarskap i en nationalstat, också saknade tillgång till alla de statliga institutioner som garanterar och upprätthåller sina medborgares rättigheter, de mänskliga rättigheterna inkluderat (Arendt 1958 s. 290-293).

Arendt hävdar att det enbart finns en enda mänsklig rättighet och det är ”rätten att ha rättigheter”. Denna rättighet kan i sin tur bara realiseras i en politisk gemenskap. I den värld av nationalstater som vi lever i, innebär detta med andra ord den politiska gemenskap som utgörs av nationalstaten. Alltså är rätten till rättigheter snarast en fråga om rätten till medlemskap i den politiska gemenskapen, ergo medborgarskap i nationalstaten. Endast när medborgarskapet är uppnått kan en enskild individ kräva de rättigheter som den tillskrivs. Mänskliga rättigheter blir alltså reducerade till medborgerliga rättigheter (Arendt 1958 s. 292-295). Detta är enligt Khosravi den huvudsakliga anledningen till att papperslösas mänskliga rättigheter ofta bortses i Sverige idag (Khosravi 2010 s. 121-123)

Khosravi menar vidare att en världsbild som innefattar ett naturligt indelning av världen i nationalstater har lett till att vi även uppfattar mänskligt liv som naturligt kopplat till nationalstaten, denna blir plattformen inom vilken allt liv verkar. Att vara papperslös, att sakna medborgarskap blir i nationalstatens värld något onaturligt och odefinierbart. Detta innebär i stort att ens mänskliga egenskaper avskrivs den egna individen när individens status inte är definierbar. Detta gör det möjligt för stater att utsätta individer utan medborgarskap för juridiskt undantagstillstånd (Khosravi 2010 s. 122).

3.2 Statens förhållningssätt till icke-medborgare

Linda Bosniak, professor i juridik, tar i sin bok ”The Citizen and the Alien” upp hur icke-medborgare som redan lever och verkar inom ett samhälle bör behandlas av staten, samt i vilken mån deras liv bör styras av samma regler och rättigheter som statens medborgare. Hon menar att ståndpunkterna på detta område är indelad i två läger. Ett som anser att det är legitimt och viktigt att upprätthålla staters gränser och att gränsen fortfarande bör påverka icke-medborgares rättsliga förhållanden även när de befinner sig inom staten. Detta synsätt, hävdar hon, medför ofta en syn på medborgarskapet som indelat i olika grader där icke-medborgaren får avancera i olika steg mot ett fullvärdigt medborgarskap. I kontrast till detta finns det de som sällar sig till åsikten att det inte är legitimt att strukturera icke-medborgares rättigheter utifrån de förhållanden och normer som gör sig gällande vid ett lands gränser. Så fort en person är närvarande och verkar inom ett samhället så bör samma rättigheter och regler som gäller för en erkänd medborgare även gälla för denna. Gränsens regler och normer ska helt enkelt stanna vid gränsen och inte göra sig gällande innanför i samhället. (Bosniak 2008 s. 122-123). Enligt detta synsätt bör det alltså inte spela någon roll om man är papperslös, asylsökande eller medborgare.

Bosniak hävdar dock att det som båda synsätten har gemensamt är en syn på staten som naturligt avgränsad ifrån andra stater. Gränsen är något naturligt och legitimt och synsätten skiljer sig enbart åt kring huruvida gränsens juridiska implikationer ska gälla innanför gränserna eller inte. Bosniak vill med sin forskning visa på brister i båda dessa sätt att resonera och kritiserar att argument för hur stater ska behandla icke-medborgare i första hand är kopplade till resonemang kring en stats yttre gränser (Bosniak 2008 s. 123-126).

Hon hävdar att medan det första synsättet förespråkar en stat som är ”hard on the outside, hard on the inside” så bygger det andra synsättet på ett resonemang om staten som ”hard on the outside, soft on the inside”. Bosniak menar dock att de exkluderande effekterna i båda dessa synsätt underminerar de egalitära principer som den liberala demokratiska staten bygger på. Hon pekar på det faktum att den liberala demokratin står inför ett dilemma i det att den hävdar sig stå för universella värden kring jämlikhet och mänskliga rättigheter, samtidigt som tanken om gränsens legitima ställning som barriär mellan medborgare och icke-medborgare är djupt rotad hos en stor del av världens befolkning. Detta leder ofta till en modell där staten prioriterar solidaritet endast gentemot de egna medborgarna. Valet kring huruvida solidaritet ska visas även mot icke-medborgare, sker alltid med de nuvarande medborgarnas intresse som utgångspunkt (Bosniak 2008 s. 123-126). Min problemformulering går att koppla till just detta dilemma. Den svenska staten hävdar sig värna mänskliga rättigheter, samtidigt ser vi idag hur staten kontinuerligt bryter mot dessa.

4 Urval och material

4.1 Urval

Det gick tidigt upp för mig att jag var tvungen att göra ett selektivt urval av material för min undersökningen då det visade sig finnas en hel uppsjö med potentiellt material som berörde debatten kring huruvida papperslösa bör ges rätt till vård. Artiklar och debatter i media, riksdagsdebatter, motioner, partiprogram med mera tillhandahöll tillsammans ett brett utbud av material. Efter att ha resonerat kring vilket material som skulle var mest lämpligt för min ambition att undersöka en förändring över tid, bestämde jag mig för att mitt material skulle få utgöras av riksdagsdebatter. Utöver att riksdagsdebatter föregår och påverkar de lagar och beslut som får rent konkreta följder för människors liv, så sker de på en arena där aktörerna kan förväntas vara införstådda med och uppdaterade kring händelser som påverkar den aktuella debatten. Debatten mellan riksdagspolitiker skulle alltså vara en bra mätare på hur debatten kring vård till papperslösa förändrats över tid i och med att politiker kan förväntas reagera på händelser och uppdaganden som påverkar debatten i stort. Ett sådant uppdagande skulle till exempel kunna vara FN:s kritik av hur Sverige behandlar papperslösa.

Jag har valt en analysmetod, vilken redogörs för nedan, som i sig är tidskrävande och ofta innebär att forskaren låser sig vid en kvalitativ undersökning. Detta innebar att det inte varit möjligt att inom den givna tidsramen och uppsatsens omfattning hantera alla riksdagsdebatter som aktualiseras i samband med mitt val av ämne. Istället har det varit viktigt för mig att göra ett taktiskt urval av material. Jag har valt att använda mig av protokollen ifrån två debatttillfällen för min analys, dessa har jag fått tillgång till genom riksdagens hemsida. Protokollen är direkta transkriberingar av debatterna. Dessa debattprotokoll är det riksdagsmaterial jag funnit som mest explicit berört mitt ämne sedan kritik riktades mot Sverige i form av Paul Hunts rapport från 2007.

4.2 Material

Den första ”*Lag om hälso- och sjukvård åt asylsökande m.fl.*” ägde rum 20 maj 2008 (Betänkande 2007/08:SfU8). Jag har valt den med motivationen att

asylsökandes och gömdas rätt till vård här lagstadgas, i samband med detta tas även papperslösas rätt till vård upp i reservationer av Miljöpartiet, Vänsterpartiet och Socialdemokraterna men röstas ned. I debatten deltar representanter ifrån Moderaterna, Kristdemokraterna, Folkpartiet, Centerpartiet, Miljöpartiet, Socialdemokraterna och Vänsterpartiet.

Den andra ”*Hälso- och sjukvård till personer som vistas i Sverige utan tillstånd*” ägde rum 22 maj 2013 (Betänkande 2012/13:SoU20). Debatten fokuserar uteslutande på huruvida papperslösa ska tillskrivas rätten till vård på samma premisser som asylsökande och gömda. Det är i denna debatt som papperslösas barns rätt till subventionerad vård och papperslösa över 18 års rätt till ”vård som inte kan anstå” röstas igenom och lagstadgas. I debatten deltar representanter ifrån Sverigedemokraterna, Moderaterna, Kristdemokraterna, Folkpartiet, Centerpartiet, Miljöpartiet, Socialdemokraterna och Vänsterpartiet.

I och med att det mellan dessa debatter uppenbarligen skett en förändring i partiernas inställning till papperslösas rätt till vård anser jag det vara ett högst lämpligt material får att söka svaret på min frågeställning. Materialet omfattar cirka 80 sidor transkriberat protokoll.

5 Kritisk diskursanalys som teori och metod

Under denna rubrik behandlar jag diskursanalysen som teori och metod, men innan jag går närmare in på diskursanalys måste frågan ställas... Vad är en diskurs? Diskurs är utan tvekan ett svårdefinierat begrepp och det tenderar ofta till att användas utan att tillskrivas en specifik innebörd. I "Diskursanalys som teori och metod" hävdar Marianne Winther Jørgensen och Louise Phillips att diskurs kan förstås som:

"...ett bestämt sätt att tala om och förstå världen" (2002 s. 7)

Frågan är om ett så brett begrepp som diskurs verkligen kan ringas in av en så kort formulering. Göran Bergström och Kristina Boréus komplicerar bilden av hur diskurs ska förstås i "Textens mening och Makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys. De menar att diskurs även kan ses på följande vis:

"...enligt vissa sätt att definiera diskurs är det fråga om enbart själva språkanvändning- en, enligt andra definitioner innefattas mer av den sociala praktiken än bara det som rör sådant som sägs eller skrivs..." (2005 s. 17).

I dem följande avsnitten kommer det bli tydligt att jag i min undersökning sällar mig till det synsätt Bergströms och Boréus här redogör för.

5.1 Diskursanalysens teoretiska grundantaganden

Enligt Winther Jørgensen och Phillips så bygger det diskursanalytiska angreppssättet på en språkfilosofi, vilken förfäktar idén om att vårt tillträde till verkligheten alltid sker genom språket. Via språket skapar vi de representationer, med andra ord diskurser, som bidrar till hur vi uppfattar verkligheten. Även om det existerar en verklighet bortom våra sinnen, så är aldrig en diskurs en direkt avspegling av denna, utan snarare något som ger verkligheten en specifik betydelse. Även diskursanalys som metod går att tillämpa på de flesta forskningsområden, så kan den inte tillämpas om man inte utgår ifrån det teoretiska ramverk som är kopplat till metoden. Inom diskursanalys kommer alltså teori och metod i ett samlat paket (Winther Jørgensen- Phillips 2002 s. 7-10).

Vilka är då de givna teoretiska antagandena som alla diskursanalytiker måste förhålla sig till? Det som diskursanalysens olika metoder har som gemensamt är att de alla tar sin utgångspunkt i ett socialkonstruktivistiskt tänkande. Rent generellt innebär det att forskaren anammar en kritisk hållning till sådan kunskap som ofta tas för given, alltså att forskaren intar en inställning till kunskap som innefattar att kunskap om verkligheten bygger på individuella tolkningar gjorda utifrån hur vi ser på och kategoriserar världen. Eller som diskursanalytikern skulle poängterat; vi är produkter av de diskurser vi använder oss av för att tala om och förstå världen (Winther Jørgensen- Phillips 2002 s. 11-12).

Vidare så vill diskursanalytikern hävda att människors identiteter är historiskt och kulturellt betingade, men att identiteter är högst tillfälliga och kan förändras över tid. Den bygger på en anti-essentiell syn på världen då den opponerar sig mot tron på att människor föds med vissa givna essenser. Diskursanalytikern menar även att vår kunskap om världen skapas genom den sociala process som utgörs av våra diskurser och det är i denna process vi konstruerar gemensamma sanningar och världsbilder. Dessa ligger i sin tur till grund för människors agerande. Utifrån en viss typ av världsbild blir vissa sätt att agera omöjliga att tänka sig medan andra möjliggörs, det är på detta sätt som den sociala konstruktionen av världen får rent praktiska konsekvenser (Winther Jørgensen- Phillips 2002 s. 11-12).

5.2 Faircloughs kritiska diskursanalys

För att på bästa sätt kunna genomföra min undersökningen har jag bestämt mig för att arbeta utifrån Norman Faircloughs kritiska diskursanalys, vilken är inspirerad av bland annat Michael Foucaults teoribildning kring diskursanalys. Den kritiska diskursanalysen har som styrka att den är en tacksam metod att använda om man som forskare vill undersöka och kartlägga förändring över tid. Som min frågeställning antyder så är det ett av målen för min undersökning (Winther Jørgensen- Phillips 2002 s. 13, 21)

Syftet med kritisk diskursanalys är att spåra diskurser i sociala och kulturella fenomen, samt förändringsprocesser. Här ses diskurs som en form av språkligt agerande, en social praktik som konstituerar vår världsbild, identitet och våra sociala relationer. Men! Den kritiske diskursanalytikern hävdar till skillnad från andra diskursanalytiker att denna påverkan också sker åt andra hållet, alltså att diskurser själva ofta reflekterar och påverkas av omvärlden i sig. Alltså är diskurs enligt Faircloughs kritiska diskursanalys både konstituerande och konstituerad. Det är på denna punkt som den kritiska diskursanalysen skiljer sig ifrån andra former av diskursanalys. Den antar uppgiften att klarlägga hur en diskursiv ordning kan upprätthålla och skapa ojämlika maktförhållanden, vilket Fairclough betraktar som diskursers ideologiska effekter. Detta anser jag vara positivt för min

undersökning i och med att den rör vid just den diskursiva formeringen kring det ojämna fördelandet av rättigheter mellan människor inom nationalstatens gränser. Ett annat faktum som utmärker den kritiska diskursanalysen från andra diskursanalyser är att den ser det som naturligt att inkludera ambitionen att verka för social och politisk förändring (Winther Jørgensen- Phillips 2002 s. 5, 66-70). Fairclough, som är en av dem främsta representanterna för den kritiska diskursanalysen har hävdad att så länge det finns inre motsättningar i ett samhälle så finns det legitima skäl till att kritisera samhällets uppbyggnad (Bergström-Boréus 2005 s. 321-323).

5.3 Faircloughs syn på makt

Hur ser då Fairclough på begreppet ”makt”. Som jag nämner ovan så hävdar han att ojämlika maktförhållanden har ideologiska effekter. Ideologi i denna mening ska tolkas som ”betydelse i maktens tjänst”, han menar vidare att olika ideologier uppstår ur samhällen där det redan existerar dominansförhållanden baserat på till exempel klass och kön. Diskurser kan i denna bemärkelse vara ideologiska i de fall som de bidrar till att återupprätthålla eller transformera maktrelationer (Winther Jørgensen- Phillips 2002 s. 79-81).

Även om det aldrig är så att en diskurs är dominerande i samhället, så betyder det inte att alla diskurser är likställda. Här har Fairclough inspirerats av kulturmarxistiska tänkare så som Antonio Gramsci när han hävdar att vissa diskurser har en förmåga att tillskriva sig större hegemoniell makt än andra. Hegemoni måste enligt Fairclough förstås som mer än bara dominans. Enligt honom innebär det även en förhandlingsprocess inom vilken det skapas betydelsekonsensus. Makt utifrån detta diskursiva koncept innebär alltså förmågan att kunna skapa konsensus kring den världsbild som diskursen ger uttryck för (Winther Jørgensen- Phillips 2002 s. 77-81). Hegemoni är dock alltid en gradfråga och den maktbalans som existerar mellan olika diskurser är enligt Fairclough lättrubbad (Fairclough s. 43,68)

5.4 Analytiska begrepp

Innan jag redogör för Faircloughs kritisk diskursanalys som metod vill jag först redogöra för centrala begrepp och nyckelord som är kopplade till detta område, delvis för att underlätta för mig själv men även för läsaren.

Fairclough använder begreppet *diskurs* på två olika sätt. För det första i en vidare form som språkbruk och social praktik, men även i bestämd form för att visa hur olika specifika diskurser, kallat *diskurstyper*, skiljer sig åt (Winther Jørgensen-Phillips 2002 s. 72-73). Till exempel så kan en marxistisk diskurs existera i samma *diskursordning* som en nyliberal diskurs. Diskursordning innebär i detta fall summan av alla diskurstyper som används inom en social institution eller social domän, i mitt fall riksdagen. De olika anförandena från politiker i mina debattprotokoll skulle Fairclough benämna som *kommunikativa händelser*, alltså som olika fall av språkbruk. Han menar vidare att språkbruk går att dela in i *genrer* som är förbundet med och konstituerar en del av den bestämda sociala praktik som den är kopplad till. Mitt material kan sägas tillhöra en debattgenre vilken konstituerar en del av den större sociala praktik som det svenska politiska beslutsfattandet utgör (Winther Jørgensen- Phillips 2002 s. 73-77).

5.5 Faircloughs tredimensionella modell som metod

Faircloughs kritiska diskursanalys bygger på en tredimensionell modell, inom vilken han målar upp tre olika diskursiva koncept som han hävdar att diskursen består av. Dessa tre hävdar han måste analyseras på olika sätt. Poängen med modellen är att tackla antagandet om att texter aldrig kan analyseras i enskildhet, utan istället måste ses i förhållande till andra texter och den sociala kontext i vilken de existerar (Fairclough s. 109-110). Faircloughs första dimension består av den rent materiella texten, bilder, böcker med mera. I mitt fall protokollen ifrån de tre riksdagsdebatter jag valt ut för min undersökning. Den andra dimensionen består av en ”diskursiv praktik”, vilket Fairclough menar är de sätt på vilka den faktiska texten produceras och konsumeras. Som jag tolkar det vill Fairclough mena att den andra dimensionen fungerar som en slags medlare mellan den första dimensionen och den tredje. Den tredje utgörs av ”social praktik” alltså den bredare sociala kontext inom vilken de två första dimensionerna utspelar sig i (Winther Jørgensen- Phillips 2002 s. 72-76).

5.5.1 Text

Hur skulle jag då gå till väga rent praktiskt i användandet av denna metod? Faircloughs sätt att analysera den första dimensionen bygger på en lingvistisk analys med fokus på av transitivitet, modalitet och framförallt intertextualitet. Att undersöka transitivitet innebär att man utifrån texten granskar hur till exempel aktörer utelämnas eller ”göms” i texten. Modalitet handlar om hur åsikter presenteras, läggs till exempel en åsikt fram som just en åsikt eller presenteras den som konkret fakta. I mitt fall skulle det kunna innebära att jag är vaksam på formuleringar som antyder att inskränkandet av papperslösas rättigheter uppstår som ett naturligt fenomen, alltså att det inte funnits en aktör som bär ansvar för besluten, samt att jag ställer mig kritisk till de sanningsutsagor som politiker presenterar i debatterna. Det jag kommer lägga störst fokus vid är dock intertextualitet. Intertextualitet innebär att man studerar hur ord, meningar och text återkommer. Fairclough hävdar att det aldrig går att undvika att använda ord som inte redan tidigare har använts, kommunikativa händelser bygger på tidigare händelser. Genom att studera intertextualitet kan man se hur innehåll och uppbyggnad i en intertextuell kedja förändras eller inte. (Winther Jørgensen-Phillips 2002 s. 77-79, 87-90).

5.5.2 Diskursiv praktik

Analysen av den andra dimensionen, hur text produceras och konsumeras, tar också sin utgångspunkt i en mer renodlad textanalys. Här menar Fairclough att det handlar om att försöka spåra de processer som en text genomgått innan den publicerats och tryckts. Rent konkret innebär det att forskaren försöker reda ut huruvida texten präglas av interdiskursivitet. I mitt fall kommer detta innebära att jag undersöker i vilken grad vissa specifika diskurser försvinner och nya tillkommer mellan debatten från 2007 och den som utspelade sig 2013, samt om det går att se huruvida diskurser integreras i varandra för att skapa ”blanddiskurser”. Enligt Fairclough hänger en hög grad av interdiskursivitet ihop med förändring. Låg grad av interdiskursivitet innebär snarare en reproduktion av ett sedan tidigare existerande maktförhållande. Det är även i analysen av denna dimension som forskaren kan börja skapa sina hypoteser kring de ideologiska effekterna av den intertextualitet som spårats (Winther Jørgensen- Phillips 2002 s.77-79, 85-87).

5.5.3 Social praktik

Faircloughs sätt att analysera den tredje dimensionen skiljer sig från de första två då den ser det som nödvändigt att integrera en tvärvetenskaplig blandning av teorier för att lyckas med syftet att kontextualisera den diskursiva praktiken.

Tanken är här att de två första dimensionerna ska gå att knyta till de icke-diskursiva förhållanden som de existerar i och som enligt Fairclough påverkar diskursen. Till exempel så skulle det för min undersökning bli viktigt att försöka sammanlänka de synsätt som existerar kring frågan om papperslösas rätt till vård i riksdagsdebatten, till en bredare kontext av hur stater tenderar till att se på och behandla icke-medborgare (Winther Jørgensen- Phillips 2002 s. 90-92). Då jag genomfört min undersökning under en begränsad tidsperiod har jag valt att inte göra en fullt utförlig analys av denna dimension. I slutdiskussionen kommer jag dock resonera kring den sociala praktiken utifrån den tidigare forskning som jag redogjort för. Att jag gjort denna avgränsning beror delvis på att analysen av den sociala praktiken är mycket tidskrävande och det skulle helt enkelt inte varit möjligt för mig att utföra den inom den givna tidsramen. Jag hyser dock inga tvivel om att en fokus på den lingvistiska analysen av de två första dimensionerna är tillräcklig för att kunna formulera tillfredsställande svar på min frågeställning.

6 Resultat och analys

I och med att den kritiska diskursanalysen som metod och teori nu är redogjord för presenterar jag nu mitt resultat och analysen av detta. Winther-Jorgensen och Phillips är tydliga med att Faircloughs kritiska diskursanalys på inget sätt ska ses som en mall som bör följas till punkt och pricka. Hur undersökningen ska läggas upp rent praktiskt beror på hur materialet ser ut, hur tidsramen ser ut, men i slutändan är det upp till forskaren själv att avgöra hur på vilket sätt man vill använda Faircloughs analysmetod.

Nedan redogör jag för resultatet av min undersökning. Jag har gått till väga på så sätt att jag först har urskiljt specifika diskurser i mitt material. Utifrån detta har jag sedan undersökt interdiskursivitet och intertextualitet i dessa. Mitt resultat presenteras på så vis att jag redogör för de diskurser jag urskiljt, genom att exemplifiera med intertextuella kedjor som är utmärkande för hur den specifika diskurstypen talar om och förstår världen. I mitt skapande av olika diskurser har jag i det första skedet läst protokollen utan att lägga något större vikt vid de olika talarnas partitillhörighet, för att snarare fokusera på innehållet i olika återkommande synsätt och argument. I presentationen av resultatet nämner jag dock hur partiernas representanter sällar sig till specifika diskurser. Efter detta följer ett utförligt resonemang kring hegemoniell makt i den diskursiva ordningen, interdiskursivitet och intertextualitet i debatterna med fokus på huruvida det går att spåra en förändring i sättet man talar om papperslösa, samt synliggöra hur argument mot papperslösas rätt till vård byggs upp och rättfärdigas.

6.1 Urskiljbara diskurser

Min undersökning ledde mig insikten att de specifika diskurser jag hittat som är aktuella i förhållande till min frågeställning främst kretsar kring två punkter. För det första ur vilket perspektiv de papperslösas rättsliga status ska uppfattas, som en utsatt offergrupp, som olagliga. För det andra, vilket område frågan om ”papperslösas rätt till vård” egentligen tillhör. Är det en fråga om mänskliga rättigheter, om migrationspolitik, eller om rättssäkerhet i vården.

6.1.1 Papperslösa som offer

I denna diskurstyp, som går att urskilja vid både det första debattillfället (2007/2008) och vid det andra (2012/2013), läggs fokus på papperslösa som humanitära *offer* för, framförallt *diskriminerande regelverk*. Papperslösa beskrivs i väldigt hög grad i förhållande till ord som *oro*, *utsatthet*, *rädsla*, *utnyttjande*, *människohandel*, *ångest*, *avsaknad av rättigheter*. Orden i sig syftar då till att beskriva de negativa effekter som *regelverk*, *oseriösa arbetsgivare* och *myndighetspersonal* kan ha på papperslösa. Följande citat är exempel på vanligt förekommande uttalanden kring hur papperslösa uppfattas utifrån denna diskurs:

”Det är nämligen människor som befinner sig i Sverige, som varje dag *är rädda för att bli avslöjade*, som *utnyttjas av oseriösa arbetsgivare* och *som inte vågar ta sig till sjukhus* när de behöver vård. Det är människor som *mår väldigt dåligt*”
(Betänkande 2007/08:SfU, Magdalena Streifert, Socialdemokraterna, Anförande 1)

”Det finns många anledningar till att vara papperslös, men gemensamt för alla som befinner sig i den situationen är att de *saknar många av de rättigheter* som vi andra tar för givna ... *Rädsla för utvisning, sjukdomar i familjen eller social isolering* kan vara några av de *problem* som *papperslösa familjer* tampas med”
(Betänkande 2012/13:SoU2, Maria Ferm, Miljöpartiet, Anförande 31)

Det är även viktigt att peka på att det inom denna diskurs är just begreppet *papperslös* som används för att beskriva personer som befinner sig permanent i landet utan att ha sökt asyl. Det framkommer utifrån denna diskurs att begreppet används för att tydliggöra att man inte anser att papperslösa människor gjort sig skyldiga till något brott. I debatten från 2013 tillkommer även begreppet *tillståndslös* för att poängtera att papperslösa sällan saknar papper att identifiera sig med, utan att pappren snarast anses vara ogiltiga i Sverige.

Representanter ifrån alla partier, utom Sverigedemokraterna, ger uttryck för denna diskurs i den senare av debatterna. Den är även närvarande i den första debatten men avsaknaden av diskursen går att finna hos representanter för Moderaterna, Folkpartiet och Centerpartiet. Den främsta intertextuella förändringen är att talespersoner för Vänsterpartiet för in begreppet *tillståndslös* i debatten, vilket resulterar i att riksdagsledamöter från andra partier börjar inkorporera begreppet i sin argumentation.

6.1.2 Illegala och kriminella

I denna diskurstyp uttrycks ett synsätt som står i stark kontrast till det ovanstående. Utmärkande för denna diskurs är att den betraktar papperslösa som *kriminella* och *brottsliga*. Istället för att använda uttrycket papperslös används termen *illegal utlännning* frekvent, samt *människor som vistas i landet på olaga grund*. Fokus ligger i denna diskurs på att papperslösa *inte bemödat sig* att söka asyl och därför *bryter mot svensk lag*. Inom denna diskurs är det självklart att *papperslösa inte ska ges rätt till vård*, ofta motiveras detta med att papperslösa lever i ett *parallellt skuggsamhälle* vid sidan av det etablerade samhället. Att tillskriva papperslösa rättigheter på samma grund som *lagliga medborgare* skulle komma att *cementera detta parallella samhälle*. Det är också vanligt att peka på att papperslösa försörjer sig på att *jobba svart* vilket resulterar i *uteblivna skatteintäkter*.

” Den som *aldrig ens varit intresserad av att söka asyl* utan kommer för *att arbeta svart* har *inte följt de lagar och regler* som gäller för alla andra i Sverige. Ska de då ha *samma rättigheter som de som följer lagar och regler och betalar skatt*? Ska vi *bygga upp ett skuggsamhälle* där de som egentligen *inte har rätt att vara här* kan leva i någon form av permanent limbo, någon sorts *permanent utanförskap*, där de dessutom riskerar att *fara illa, exploateras, utnyttjas av skrupelfria människor?*” (Betänkande 2007/08:SfU, Tobias Billström, Moderaterna, Anförande 53)

”Det finns också människor som har *tagit sig in i landet utan att ens bemöda sig om att söka uppehållstillstånd*. Det handlar alltså om människor som *bryter mot svensk lagstiftning genom att inte respektera våra lagar och uppehålla sig illegalt i landet*. Det är människor som övriga riksdagspartier nu *premierar med privilegier*, en sorts *uppmuntran till att de gör rätt i att stanna kvar i landet...* Genom att ge ekonomiska fördelar till människor som *vistas här illegalt* riskerar man att skapa en situation där *den inhemska befolkningen inte kan få den vård som ställs upp i hälso- och sjukvårdslagen*” (Betänkande 2012/13:SoU2, Björn Söder, Sverigedemokraterna, Anförande 2)

I den första debatten är det moderater, centerpartister och folkpartister som ger uttryck för den här diskursen. I den andra debatten är det främst sverigedemokrater. Intertextualiteten i denna diskurs bygger kring användandet av ord som *illegal*, *kriminell*, *olaga* och uttrycker alla en bild av papperslösa som olagliga utan rätt att vistas i Sverige. Som ovanstående citat vittnar om präglas denna diskurs även av en hög grad av interdiskursivitet. Den blandas alltså ofta upp med andra diskurser. Begrepp som *svartjobb* och *uteblivna skatteintäkter* går att koppla till en *välfärdsdiskurs*. I det första citatet där Tobias Billström, moderat migrationsminister, kommer till tals inkorporeras även diskursen kring papperslösa som *offer* i och med att han använder ord som anspelar på

papperslösas utsatthet. Andra diskurser som är vanligt förekommande i samband med den om papperslösa som illegala är en kring *föräldraansvar* och en som rör *rättvisa gentemot medborgare*. I frågan om papperslösa barns rätt till vård hävdas det att det är *föräldrarnas ansvar att se till sina barns hälsa och inte ett ansvar som i första hand ligger hos staten i och med att föräldrarna gjort valet att vistas i landet på olaga grund*. Papperslösa beskrivs ofta också som illegala i förhållande till lagliga medborgare där man hävdar att *de inte är rättvist att ge privilegier åt illegala när det finns svenska medborgare som inte har råd med vård*.

6.1.3 Barn är en särställd grupp

Vid sidan av de två ovanstående diskurstyperna existerar denna diskurstyp som utgår ifrån att *barn* ska uppfattas som en *särställd grupp i förhållande till vuxna*. Barn ska utifrån detta synsätt *alltid ha rätt till vård*. Framförallt hänvisas här till *FN:s barnkonvention* som Sverige skrivit på vilket innebär att Sverige har *förpliktat sig att ta ansvar* och förse *alla barn* som vistas inom landets gränser med vård. Diskurstypen poängterar att barn är *oskyldiga* och att *alla barn förtjänar att behandlas lika*. Synsättet att barn är oskyldiga motiveras med åsikten att barn *aldrig kan hållas ansvariga för sina föräldrars misstag och val*.

”Låt oss påminna oss att det *aldrig är barnens fel. Vi kan lasta och vi må lasta föräldrar* för att de fattar beslut som vi kan tycka är felaktiga eller inkorrekta. Men om de har *fattat ett felaktigt beslut* kan vi *inte straffa barnen* för detta”
(Betänkande 2012/13:SoU2, Ulrika Karlsson, Moderaterna, Anförande 69)

”Herr talman! *Barn* under 18 år har *alltid rätt till fullständig hälso- och sjukvård i Sverige i enlighet med FN:s barnkonvention, oberoende av om de är papperslösa eller inte*. Det är en stor framgång för Folkpartiet att komma överens med Miljöpartiet och övriga allianspartier i denna fråga, inte minst eftersom en del länge varit tveksamma om rätten till hälso- och sjukvård för papperslösa”
(Betänkande 2012/13:SoU2, Ismail Kamil, Folkpartiet, Anförande 63)

Diskursen kring barns särställda position i förhållande till vuxna används i båda debatterna. I den första debatten används den till och från av alla partierna. De som förhåller sig reserverade till den är främst Vänsterpartiet som inte ser något skäl till varför inte även vuxna som lever som papperslösa inte skulle tillskrivas rätten till subventionerad vård. I den andra debatten används den av representanter för alla partier utom Sverigedemokraterna. Intertextualiteten som spårats mellan debatterna i denna diskurs rör sig som nämns ovan främst kring barns oskyldighet och argument som tar sin utgångspunkt i FN:s barnkonvention.

6.1.4 Allas rätt till bästa möjliga vård

Om den ovanstående diskursen använder sig av barnkonventionen för att argumentera för barns rätt till vård, så är denna diskursens utgångspunkt snarare att *alla människor oavsett ålder eller status ska garanteras sin rätt till vård*. Det som refereras till är i första hand att Sverige skrivit på *konventionen om de mänskliga rättigheterna*, där det står att *alla människor här rätt till bästa möjliga vård*, vilket då även *innefattar papperslösa över 18*. Vid båda tillfällena pekar representanter för detta synsätt på att de beslut som klubbas igenom är *diskriminerade* och *bryter mot de mänskliga rättigheterna*. Utmärkande för diskursen är åsikten att *internationella konventioner måste stå över* det som uppfattas som *nationella angelägenheter*. En vanligt kritik som riktas utifrån detta synsätt är att frågan om papperslösas rätt till vård *inte är en migrationspolitisk fråga* utan måste uppfattas som en *fråga som rör mänskliga rättigheter*. Det är även vanligt att detta synsätt inkorporerar argumentet att *diskriminerandet av papperslösa i lag, strider mot läkaretiken och ställer läkarkåren i ett moraliskt dilemma* då dessa har en *skyldighet att ge vård åt alla människor oberoende av deras bakgrund*.

”Ibland uppstår emellertid *intressekonflikter mellan medborgerliga och mänskliga rättigheter*. Medborgerliga rättigheter är knutna till medborgarskap medan *mänskliga rättigheter är knutna till individen*. Medborgerliga rättigheter är nationellt betingade och *mänskliga rättigheter är universella* och *följer alltså människan oavsett var hon eller han vistas*. Som en följd av detta anser vi att *vård är en mänsklig rättighet, rättighet till liv* som det också heter, som *väger tyngre* än andra rättigheter. Därför måste vård omfatta personer som finns i vårt land.” (Betänkande 2007/08:SfU, Lars Gustafsson, Kristdemokraterna, Anförande 39)

”Vad vi är tvingade att göra är egentligen bara att lägga fram en lag, inte att lägga fram den här lagen. Varför lägger man då fram den här lagen? Den *bryter ju mot många konventioner om de mänskliga rättigheterna som Sverige har skrivit under...* Vad vi också *bryter mot* om vi antar det här är, som har lyfts upp många gånger, *yrkesetiken*. Vi kommer att *tvinga folk att bryta mot sin yrkesetik* om vi inte låter alla få *rätt till vård*.” (Betänkande 2007/08:SfU, Lage Rahm, Miljöpartiet, Anförande 80)

I den första av debatterna är det miljöpartister, vänsterpartister och i viss mån även kristdemokrater och socialdemokrater som ger uttryck för diskursen. I debatten från 2013 är det dock endast vänsterpartister som ger återkommande uttryck för denna diskurs. Intertextualitet i diskursen utgår främst ifrån ståndpunkten att alla rätt till vård enligt de mänskliga rättigheter och att alla människor oavsett nationalitet besitter dessa.

6.1.5 Rättssäkerhet i vården

I båda debatterna figurerar en diskurs kring den dåvarande *lagstiftning* som inte tillskriver papperslösa rätt till vård. Diskursen rör framförallt att *lagstiftning är svårtolkad och otydlig* vilket *orsakar problematik för sjukvården*. Utifrån denna förespråkas att *en lagändring måste ske* med motiveringen att den nuvarande *sjukvårdspersonalen tvingas göra juridiska tolkningar och avvägningar som de inte är kvalificerade att göra, vilket bidrar till en dålig arbetsmiljö*. Utöver detta hävdas att det att lagen som var aktiv innan 2013 *skapade problem för landstingen* då många av dessa i praktiken redan erbjöd subventionerad akutvård till papperslösa, . Att ändra på lagen skulle leda till att landstingen verksamhet *sker på solid laglig grund*. I båda debatterna talas det även om att uttrycket *vård som inte kan anstå* är luddigt och svårtolkat och måste förtydligas så att vården sker på *rättssäker grund*.

”Det uppstår i dag situationer i hälso- och sjukvården då det *inte går att avgöra vilken tillgång till vård som landstinget är skyldigt att erbjuda* den vårdsökande. Det kan i praktiken *medföra att patienter antingen inte får den vård som de borde få enligt gällande lagstiftning eller att de får vård på en högre nivå än lagstiftningen faktiskt medger...* Den *osäkerhet* som den nuvarande regleringen kan medföra har kommit att beskrivas som ett *arbetsmiljöproblem för vårdpersonalen*” (Betänkande 2012/13:SoU2, Saila Quicklund, Moderaterna, Anförande 22)

”Jag tycker naturligtvis *inte att det är en tillfredsställande situation att den enskilde medarbetaren i hälso- och sjukvården är den som ska känna hela detta tryck på sina axlar*, utan här har politiken ett ansvar...Men jag ser då framför mig en situation där vi kan ha en likartad lagstiftning över hela landet som *leder till den rättssäkerhet* som följer av att man *behandlas på samma sätt oavsett i vilket landsting som man söker vård*” (Betänkande 2007/08:SfU, Göran Hägglund, Kristdemokraterna, Anförande 34)

Även om riksdagsledamöter ifrån Kristdemokraterna och Vänsterpartiet sporadiskt ger uttryck för diskursen i debatten från 2007, så är diskursen främst kopplad till debatten från 2013 i vilken representanter ifrån alla partier ger uttryck för den.

6.2 Diskursanalytiska slutsatser

Utifrån de ovanstående diskurserna kommer jag nu föra ett resonemang kring de ideologiska effekter som intertextualitet och interdiskursivitet i de olika diskurserna har för min frågeställning.

De slutsatser jag kan dra utifrån min första fråga, *hur de synsätt som menar att papperslösa inte ska ha rätt till vård rättfärdigas*, är att utifrån de intertextuella kedjor jag spårat så går det att koppla detta rättfärdigande till vissa specifika diskurstyper. Hur rättfärdigandet byggs upp är dock inte alltid helt uppenbart vilken jag kommer visa på. Utifrån det språkbruk som är återkommande i båda debatterna, alltså intertextualiteten, kan man se att rättfärdigandet främst handlar om att skjuta ansvaret för de papperslösa från staten och landstingen och lägga detta på dem papperslösa själva.

Utifrån det resultat jag presenterat ter det sig uppenbart att diskursen som framställer papperslösa som illegala och kriminella, är den diskurstyp som i högst grad rättfärdigar att inte lagstifta om vård till papperslösa. Fokus här ligger som sagt på att papperslösa gjort ett medvetet val att inte ansöka om asyl, man bortser helt ifrån problematiken kring att många papperslösa hyser en rädsla för myndigheter och inte anser sig kunna ta chansen att ansöka om asyl och i samma process ge sig till känna för myndigheterna. Migrationsminister Tobias Billström antyder i det första citatet i punkt 6.1.2 att papperslösa skulle hålla sig undan ifrån myndigheter för att ta vara på möjligheten att jobba svart och slippa betala skatt.

Det är fokuset på det medvetna valet att leva som papperslös, kopplat till en vilja att inte bidra till samhället som synen på papperslösa som illegala, kriminella och olagliga grundas. Som framgår ifrån det återkommande språkbruket, är det på denna grund som rättfärdigandet av att papperslösa inte ska ha några rättigheter, är sprunget. Papperslösa har begått en kriminell handling och kriminella ska inte tillskrivas samma rättigheter som fullvärdiga medborgare som följer svensk lag. Genom att påstå att papperslösa människor håller på att bygga ett parallellt samhälle vid sidan av det svenska antyds även att dessa människor inte har någon egentlig vilja att vara delaktiga i det svenska samhället. På detta vis döljs även det faktum att papperslösa i hög grad kan anses stängas ute ifrån det svenska samhället och medborgarskapet.

Som jag nämner i resultatdelen präglas denna diskurs av en hög grad av interdiskursivitet. Utifrån min analys av debattprotokollen har jag tolkat det som att andra diskurstyper knyts till diskursen som hävdar att papperslösa är illegala, i försök att möta argument ifrån diskurstyper som gör gällande ett annat synsätt på papperslösa och deras rätt till vård.

Som exempel kan man ta diskursen kring föräldraansvar. Den går ofta att spåras till ställen i debattprotokollen där diskurstypen som anser att barn ska uppfattas som en särställd grupp och inte hållas ansvariga för sina föräldrars misstag gör sig gällande. För att rättfärdiga att barn inte ska ges rätten till vård hävdar man istället att ansvaret först och främst alltid ligger hos föräldrarna i och med att det är de som beslutat sig för att ta med sina barn till Sverige. Samhället ska vara den sista instansen som träder in om inte föräldrarna inte tar sitt ansvar.

Fler exempel kan ges. Sverigedemokraternas representanter är mycket benägna att blanda in en diskurs som är kopplad till rättvisa utifrån medborgarskapet. Den här diskursen spelar på en motsättning mellan gruppen papperslösa, illegala utlänningar som de uttrycker det, och de svenska medborgare som inte har råd med sjukvård. Representanter för de övriga riksdagspartierna i debatten från 2013 brukar då hävda att de inte vill spela ut två svaga grupper i samhället mot varandra. Med hjälp av denna diskurstyp rättfärdigas inskränkandet av papperslösas rätt till vård med motiveringen att fokus först måste ligga på de svenska medborgare som inte har råd med medicin och sjukvård. Att ge vård till papperslösa är inte rättvist mot svenska medborgare som levt och betalat skatt i Sverige hela sitt liv. I samband med detta brukar även en diskurs kring välfärd aktualiseras. När argument lyfts om att papperslösa bidrar i en orimligt hög mån till samhället genom lågavlönat arbete samtidigt som man står utanför det sociala trygghetssystemet, så brukar dessa kontrastas med att papperslösa inte betalar skatt vilket leder till välfärd förluster. Rättfärdigandet sker här med motiveringen att papperslösa inte ska få ta del av en välfärd som man inte bidragit till.

De ovanstående sätten att rättfärdiga nekandet av vård till papperslösa, var mer eller mindre lätta att spåra utifrån diskursen kring papperslösa som illegala och kriminella. Jag anser dock att det går att spåra ett mer subtilt rättfärdigande av inskränkandet av papperslösas rätt till vård i diskurstypen som hävdar att barn ska uppfattas som en särställd grupp.

I punkt 6.1.3 görs gällande ett synsätt som menar att papperslösa barn inte kan nekas vård, utifrån resonemanget att de inte kan hållas skyldiga för sina föräldrars handlingar och misstag. Jag menar att i detta resonemang finns ofta grundantagandet inbyggt att papperslösa begått en brottslig handling, när man tagit sig till Sverige utan att ansöka om asyl. Det diskursen förmedlar är att vi måste vara förlåtande mot barnen även om deras föräldrar begått en olaglig handling, de ska inte betraktas som medbrottslingar. I debatten från 2013 talar många representanter ifrån allianspartierna, Socialdemokraterna och Miljöpartiet i positiva ord om att den nya lagen tar hänsyn till barnkonventionen. Att lagen fortfarande kommer bryta mot de mänskliga rättigheterna talas det betydligt mindre om. Detta skulle kunna tolkas som att det finns en viss ovilja i riksdagen att tillskriva papperslösa över 18 år rätten till fullgod sjukvård. Oviljan döljs

genom att partiernas representanter helt enkelt lägger större fokus på barnkonventionen än de mänskliga rättigheterna.

Att visa på hur argument som inskränker papperslösas rättigheter rättfärdigas var inte det enda syftet med min uppsats. Jag har även haft ambitionen att undersöka om det *går att skönja en förändring i synsätten kring papperslösas rätt till vård över tid*. Det har för min del alltså handlat om att undersöka en förändring i diskursordningen som debatterna ingår i. Titta på om nya diskurser tillkommer och gamla faller bort och vilka diskurser som lyckas göra sina synsätt gällande i debatterna.

Den största förändringen jag iakttagit ligger i att det i den första debatten fanns representanter ifrån alla allianspartierna, förutom Kristdemokraterna, som visade tydliga tecken på synsättet att papperslösa ska uppfattas som illegala och kriminella. Jag har kunnat spåra en förändring i tiden mellan debatterna. I den andra debatten går det att iakttä en tydlig övergång hos representanter ifrån Moderaterna, Folkpartiet och Centerpartiet från att se på papperslösa som illegala, till att snarare ge uttryck för diskurstypen som hävdar att papperslösa ska uppfattas inte som olagliga, utan som offer. Partiernas representanter har upphört att använda språkbruk som associerar papperslösa med kriminalitet och lägger istället fokus på papperslösas utsatthet.

Jag tolkar detta som ett tecken på att diskursen som ser på papperslösa som humanitära offer, har fått en starkare hegemoniell ställning inom den diskursordningen som debatterna är en del av. Man kan säga att det som diskursen har lyckats med är att normalisera sitt synsätt på papperslösa som offer snarare än kriminella i den diskursiva förhandlingsprocess som pågår i debatterna. I stort så förändrar detta utgångspunkten för hela debatten kring papperslösas rätt till vård. Diskursen kring papperslösa som illegala har dock inte försvunnit från debatten då den fortfarande i hög grad uttrycks av sverigedemokrater i en interdiskursiv blanddiskurs. Det står dock klart att den splittring i synsättet på papperslösa som går att skönja bland de borgerliga regeringspartierna i den första debatten, inte existerar i lika hög grad i den senare debatten. Att hävda att det är detta som leder till en förändring i lagstiftningen kring papperslösas rätt till vård i den andra debatten är inte ett orimligt antagande.

En förändring i den intertextuella kedjan i diskursen kring papperslösa som offer, som jag anser vara värd att ta upp här, är att uttrycket tillståndslös tillkommer i den senare debatten. Jag uppfattar detta som ett steg mot ett ännu mjukare och mer accepterande sätt att tala om papperslösa. Det framgår ifrån debattprotokollen att begreppet används för att poängtera att papperslösa sällan saknar papper att identifiera sig med. Problemet ligger i att svenska myndigheter inte ser pappren som godtagbar legitimation, vilket resulterar i att personer sätts i ett oklart juridiskt tillstånd, de blir tillståndslösa.

Jag har lyckats spåra ytterligare två markanta förändring mellan de olika debatterna. En diskurs som tillkommer i den senare av debatterna är rättssäkerhet i vården, den syftar till att papperslösa ska tillskrivas rätten till vård, men det är inte så mycket utifrån argument kring papperslösas utsatta förhållande. Det rör sig snarare om vikten av att det svenska vårdssystemet fungerar på ett rättssäkert sätt och att sjukvårdspersonalen inte upplever sin arbetsmiljö som för påfrestande. Detta är intressant då det i den första debatten dök upp kritik vid ett fåtal tillfällen ifrån främst vänsterpartister att det lagsystem som var gällande innan 1 juli 2013 var diskriminerade och bröt mot flera konventioner. Detta svarades ifrån allianspartiernas sida med att det inofficiella system som praktiserades tidigare, där landsting utan lagligt stöd subventionerade ut vård till papperslösa fungerade. Nu ser vi istället att samtliga partier uttrycker en diskurs som kritiserar den föregångna lagstiftningen för att inte vara rättssäker och skapa problem för landstingen och sjukvårdspersonalen.

Detta är slutsatserna jag kunnat dra utifrån resultatet av min undersökning och min frågeställning. Nu kommer jag redogöra för mina resonemang kring den sociala praktiken.

6.3 Den sociala praktiken

Jag nämnde tidigare att en fullständig analys av Faircloughs tredje dimension skulle blivit allt för tidskrävande inom tidsramen för min undersökning. Under denna rubrik tänker jag dock kort redogöra för mina funderingar kring den sociala praktiken i frågan om papperslösas rätt till vård, alltså kontextualisera frågan, utifrån de teorier jag tagit upp under punkterna 3.1 och 3.2.

Som jag ser det så går det att koppla flera element i de diskurser jag lagt fram till en bredare problematik kring hur mänskliga rättigheter uppfattas och hur människor utan medborgarskap ska behandlas av nationalstaten. Tidigare så redogjorde jag för Hannah Arendts teorier om hur mänskliga rättigheter ofta reduceras till medborgerliga rättigheter (Arendt s. 290-293). Under punkt 6.1.4 har jag med ett citat ifrån kristdemokraten Lars Gustafsson som sätter fingret på just denna fråga då han hävdar att det ibland uppstår intressekonflikter mellan medborgerliga- och mänskliga rättigheter. Han menar vidare att de mänskliga rättigheterna är knutna till individen och alltid måste gå före de medborgerliga. Frågan är dock om detta verkligen är så oproblematiskt som det låter. Som jag konstaterar ovan i de diskursanalytiska slutsatserna så tystas det faktum ned att lagen som trädde i kraft 1 juli 2013 faktiskt fortfarande strider mot de mänskliga rättigheterna. Jag ställer mig här bakom det problem som Arendt formulerade

redan på 50-talet. Det problematiska förhållandet mellan medborgerliga- och mänskliga rättigheter gör sig fortfarande gällande i riksdagsdebatter i Sverige 2013.

Ett annat faktum som är intressant tycker jag är att papperslösa definieras på flera olika sätt i debatterna. De är papperslösa, tillståndslösa, illegala utlänningar, kriminella, offer, barn eller vuxna. Som Shahram Khosravi menar så blir avsaknaden av medborgarskap, till exempel i form av det papperslösa tillståndet, något onaturligt och odefinierbart i en värld där gränsdragning sker i förhållande till nationalstaten (Khosravi 2010 s. 122). Att alla dessa synsätt kring papperslösa existerar, anser jag tyda på oförmågan att inom nationalstaten enas om hur papperslösa ska uppfattas och definieras. Det räcker inte med att dessa människor är just människor och uppfattas som medmänniskor, de måste tillskrivas någon form av epitet. I denna process uppstår olika synsätt kring hur papperslösa ska uppfattas som pendlar mellan extremiteterna offer, eller illegal.

Dessa synsätt kan även kopplas till Linda Bosniaks teorier om staten som ”hard on the outside, hard on the inside” och ”hard on the outside, soft on the inside”, två vanligt förekommande synsätt på hur icke-medborgare uppfattas när de lever och verkar inom nationalstatens gränser (Bosniak 2008 s. 122-126). Diskursen som ser på papperslösa som illegala och kriminella är ett tydligt exempel på ett synsätt som hävdar ståndpunkten att staten ska vara hård både på ut och insidan. Gränsen bör fortfarande påverka icke-medborgares rättsliga förhållanden även när de befinner sig innanför statens gränser. Papperslösa har begått en kriminell handling när de korsat Sveriges gräns utan att ge sig till känna för myndigheterna. De måste räknas som illegala så länge de fortfarande befinner sig i landet utan att tillkännage sig för myndigheterna och därmed kan de inte tillskriva några rättigheter. Det andra synsättet att staten ska vara hård på utsidan, men mjuk på insidan representerar en helt annan ståndpunkt. Diskurserna som syftar till att tillskriva papperslösa rätten till vård har uppenbarligen som utgångspunkt att gränsens lagar och normer inte ska följa med människor när de väl lever och verkar inom samhället. Detta motiveras sedan på olika vis, bland annat utifrån barnkonventionen eller utifrån argument om mänskliga rättigheter, eller helt enkelt kring resonemang om medmännisklighet och erkännandet av papperslösas utsatta situation.

Bosniak konstaterar dock att beslut kring huruvida medmännisklighet och solidaritet ska visas gentemot icke-medborgare, ofta görs med de nuvarande medborgarnas intressen som utgångspunkt. Jag menar att detta går att märka av i diskursen kring rättssäkerhet i vården då den lägger fokus på att de lagar som finns inte får påverka sjukvårdspersonalens arbetsmiljö på ett negativt sätt. Det ligger i alla medborgares intresse att vi har rättssäkerhet i vården, att läkare inte tvingas bryta mot läkaretiken och att landstingen kan kompenseras av staten när de tillhandahåller subventionerad vård till papperslösa. Kontentan är dock att dessa

argument inte i första hand rör papperslösas utsatta situation, utan snarare tar sin utgångspunkt i vad som är av allmän nytta för medborgare.

Genom att koppla ovanstående teorier till det sätt som politiker i den svenska riksdagen talar kring frågan om papperslösas rätt till vård, vill jag visa på hur debatterna hör hemma i en större kontext rörande icke-medborgares behandling innanför nationalstatens gränser. De synsätt som framkommer i debatterna jag har analyserat i min undersökning är inga enskilda fenomen begränsade till den svenska riksdagen.

Syftet med min undersökning har varit att klarlägga hur den svenska riksdagsdebatten förhåller sig till frågan om papperslösas rätt till rättigheter, mer bestämt rätten till vård. Med hjälp av Norman Faircloughs kritiska diskursanalys har jag analyserat debattprotokollen ifrån två av de mest väsentliga riksdagsdebatterna som berört ämnet. Mitt intresse för ämnet var i första hand sprunget ur det problematiska faktum att papperslösas utsatta ställning i samhället tillåts i ett Sverige som påstår sig värna de mänskliga rättigheterna. Utifrån detta ställde jag följande frågor:

- *Hur rättfärdigas de synsätt som menar att papperslösa inte ska ha rätt till vård?*

Utifrån min undersökning drog jag slutsatserna att rättfärdigandet skedde genom att skjuta ansvaret för vården av papperslösa från staten och landstingen, för att lägga den på de papperslösa själva. Detta gjordes främst med argument som pekade ut papperslösa som illegala och kriminella, men även genom resonemang kring föräldraansvar och välfärdsförluster med mera. Utöver detta noterade jag att frågan om huruvida Sverige bryter mot mänskliga rättigheter kom att hamna i skymundan, vilket skulle kunna tolkas som en ovilja ifrån politiskt håll att tillskriva papperslösa över 18 rätten till vård.

- *Går det att skönja en förändring i synsätten kring papperslösas rätt till vård över tid?*

Den största förändring som jag spårade i debatten var en förändring i moderaternas, centerpartiets och folkpartiets representanters sätt att tala om och se på papperslösa. I den senare av debatterna gav inga partirepresentanter ifrån dessa partier uttryck för att längre betrakta papperslösa illegala och kriminella. Även om sverigedemokraternas partirepresentanter fortfarande gav uttryck för detta synsätt, så konstaterade jag att en syn på papperslösa som offer etablerat sig som norm i debatten från 2013. Begreppet ”tillståndslös” tillkom också i denna, vilket jag vill hävda syftar till ett mildare sätt att tala om papperslösa. Jag kunde även spåra en skillnad mellan de olika debatterna i att rättssäkerhet i vården dök upp som orsak att stifta den nya lagen som trädde i kraft 1 juli 2013.

Utöver detta visar jag även på att de synsätt som dyker upp när svenska riksdagspolitiker debatterar frågan om vård till papperslösa, hör hemma i en bredare kontext av hur icke-medborgare uppfattas inom nationalstaten.

8 Referenslista

Arendt, Hanna 1958, "*The Origins of Totalitarianism*". [Elektronisk] The World Publishing Company. Tillgänglig: Open Library (2013-12-17)

Bergström, Göran & Boréus, Kristina 2012. "*Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*". Lund: Studentlitteratur

Bosniak, Linda 2008, "*The Citizen and the Alien: Dilemmas of Contemporary Membership*", [Elektronisk] Oxford : Princeton University Press. Tillgänglig: EBSCOhost SocINDEX. (2013-11-25).

Fairclough, Norman 1989, "*Language and Power*". [Elektronisk] New York: Longman Inc. Tillgänglig: National Pedagogical University

Hunt, Paul 2007, "*Report of the Special Rapporteur on the right of everyone to the enjoyment of the highest attainable standard of physical and mental health, Paul Hunt, Mission to Sweden*". 2007-02-28 [Elektronisk] Tillgänglig:
http://www.vardforalla.se/files/vardforalla/paul_hunt_mission_to_sweden.pdf
Hämtdatum: 2013-12-08

Khosravi, Shahram 2010, "*'Illegal' traveller an auto-ethnography of borders*", [Elektronisk] New York: Palgrave Macmillan. Tillgänglig: Palgrave Connect ebooks Complete (2013-11-21)

Konflikt P1, 2013, "*Klappjakten på migranter- del 2*", 12 oktober 2013
[Elektronisk] Sveriges Radio
<http://sverigesradio.se/sida/avsnitt/264588?programid=1300>
Hämtdatum: 2013-12-10

PICUM, 2007, "*Access to Health Care for Undocumented Migrants 2007*", januari 2007. [Elektronisk] Tillgänglig:
http://picum.org/picum.org/uploads/publication/Access%20to%20Health%20Care%20for%20Undocumented%20Migrants%202007%20EN_1.pdf
Hämtdatum: 2013-12-17

P4 Kalmar, 2013, ”Papperslösa får inte vård trots ny lag”, 13 november 2013
[Elektronisk] Sveriges Radio
<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=5703436>
Hämtdatum: 2013-12-10

Riksdagen, 2008, ”Lag om hälso- och sjukvård åt asylsökande m.fl.”. Betänkande 2007/08:SfU

Riksdagen, 2013, ”Hälso- och sjukvård till personer som vistas i Sverige utan tillstånd”. Betänkande 2012/13:SoU2

Riksdagen, 2013, *Om hälso- och sjukvård till vissa utlänningar som vistas i Sverige utan nödvändiga tillstånd*, Lag 2013:407

Socialstyrelsen, 2010, ”Social rapport 2010”, 2010-03-11. [Elektronisk]
Tillgänglig:
<http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/17957/2010-3-11.pdf> Hämtdatum: 2013-12-08

Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise 2000, ”*Diskursanalys som teori och metod*”. Lund: Studentlitteratur